

מפסגת הר הצופים לכתף בן הינום

רשות הטבע והגנים שמה לה למטרה לסלול את שביל ירושלים, לפתח ולשמר את השטחים הפתוחים הסובבים את חומות ירושלים ולהחזירם למצבם ההיסטורי. הבאים לעיר והיוצאים ממנה במהלך הדורות - נביאים, חוזים, מלכים, כובשים, מורדים, תושבים ועולי רגל - פסעו בשבילים אלה וצפו בנוף. משם ניבאו, שם בכו ולשם התפללו. אנו מזמינים אתכם לטייל בשביל וליהנות מהנוף ומהמורשת

מצומת המטה הארצי של משטרת ישראל מזרחה לכיוון מנהרת הר הצופים (למעלה אדומים). לפני הכניסה למנהרה ישנו מסלול העולה מימין לכיוון הר הזיתים, ובסוף העלייה יש שילוט ימינה לכיוון האוניברסיטה המורמונית וגן לאומי עמק צורים. לאורך הדרך הפונה ימינה יש חניה בשפע. בדרך השנייה נוסעים מבית החולים הדסה הר הצופים בכביש המקיף את קמפוס האוניברסיטה העברית בהר הצופים מדרום. לפני צומת ה-T, שבה פונים ימינה לאוגוסטה ויקטוריה ושמאלה חזרה להקפת הקמפוס, ישנו מגרש חניה בצד ימין של הדרך. לאורך כל המסלול מסומן שביל ההליכה בצבעים כחול ולבן. מהתצפית ניתן לראות את החיבור בין הארץ הנושבת למדבר, שנתן לירושלים את שמה הנוסף - ציון, מלשון "ציה". לכאן הגיעו דוד המלך, ירמיה הנביא, ישו ומוחמד. מצפון נראים מבני האוניברסיטה העברית ומעבר להם בתי הכפר עיסאווייה. הלאה משם נראים הר בעל חצור ויישובי ספר המדבר - רמון, מכמש ורימונים. מזרחה מאתנן, מעבר למדבר, נראית בקעת יריחו. חדי עין יוכלו להבחין בגבעה החרוטית של מבצר קיפרוס ובמבצר דוק המתנשא מעל יריחו. הרחק באופק - הרי הגלעד. כתוצאה מהפיתוח המואץ של האזור כולו נותר מורד הר הצופים שטח פתוח אחרון בין ירושלים למדבר, כמו בימים עברו. על מנת לשמר את המרחב

עמק צורים

כתיבה: נחמה שכטר ואביתר כהן, מנהל מרחב גן לאומי חומות ירושלים

מתחילים...

את סיורנו נתחיל בתצפית על שטחי הגן הלאומי המתוכנן ממורדות הר הצופים מזרחה אל המדבר. ניתן להגיע לנקודת ההתחלה שבצד המזרחי של האוניברסיטה העברית על הר הצופים בשתי דרכים. בדרך הראשונה נוסעים

מסלול מפסגת הר הצופים סביב העיר העתיקה של ירושלים ומשם לכתף בן הינום הוא חלק משביל ירושלים. שביל ירושלים הוא שביל המצוי בשלבי סלילה ונבנה קטעים-קטעים. כבר כיום מהלכות בו קבוצות רבות ונהנות מיופיו.

משך המסלול: כשלוש שעות
ציוד נחוץ: מים, כובע, נעליים

קהל יעד: משפחות ומבוגרים (לא נגיש לעגלות ילדים)

הייחודי הזה מקדמות רשות הטבע והגנים ועיריית ירושלים את הכרזתו כגן לאומי.

עמק צורים

נפנה מערבה. לאורך הכביש יש כמה נקודות תצפית. מכאן ניתן לראות חלק מרכס הר הזיתים ואת נחל קדרון, שהיווה את גבולה המזרחי של ירושלים מתקופת היבוסים ועד התקופה העות'מאנית. מדרום ניתן לראות את כיפת הזהב על הר הבית, שם הקים שלמה המלך את בית המקדש הראשון ומאז רבים מבאי העיר הטביעו בה את חותמם. רכס ארמון הנציב סוגר את האופק מדרום ובתווך משתרעת ירושלים - העיר העתיקה במרכז ובצדדים הבנייה החדשה על תוואי הטופוגרפיה הטבעית.

הידעת? בית הקברות בהר הזיתים הוא בית הקברות היהודי העתיק ביותר בעולם שעדיין פעיל, כבר 3,000 שנה...

נרד במדרגות העץ אל העמק שמתחת להר הצופים - לגן לאומי עמק צורים. העמק קיבל את שמו בשל כתמי הצור המצויים בו, שצבעם חום אדמדם המכונה בערבית סוואנה, וכך נקראת גם השכונה ממערב לעמק.

כאן ניתן לשבת בצל אלה אטלנטית גדולה ומרשימה, להתבונן בנוף עצי הזית העתיק ולא להאמין שרק לפני כמה שנים היה כל האזור אתר פראי לשפיכת פסולת בניין (ללא אישור כמובן). רשות הטבע והגנים ערכה במקום עבודות נרחבות לפינוי הפסולת ולשיקום הנוף - בניית טראסות ונטיעת עצי זית על מנת להשיב למקום את תבנית הנוף הקדום. לבניית הטראסות בעמק השתמשו בפסולת שהייתה במקום

מרכז מורשת מנחם בגין נמצא מאחורי גשר הסינמטק. מאחורי המוזיאון נמצאה מערכת קברים מימי בית ראשון, שם מצאו את הכתב התנ"כי הקדום ביותר - ברכת כוהנים

על ידי צלאח א־דין בשנת 1187. לפי המסורת, דרכו ייכנס המשיח לירושלים ומשם ימשיך אל הר הזיתים, ואלה הקבורים בהר יהיו הראשונים לקום לתחייה. לצדו של שער הרחמים הסגור נמצא שער האריות, שהוא השער היחיד הפתוח ממזרח. יותר מכול מסמל שער זה את הפריצה של הצנחנים אל העיר העתיקה ב־1967. האנדרטה בתחתית העמק מול שער האריות מספרת לנו על אחד הקרבות הקשים של חיילי הצנחנים.

נתקדם הלאה עם הסימון ונרד בכביש אל הצומת. כאן נעצור מול אחת הכנסיות היפות בירושלים - כנסיית כל העמים. לכנסייה שני שמות נוספים: כנסיית גת שמינים וכנסיית היגון. הכנסייה נמצאת ברשות הנזירים הפרנציסקנים. אלה השלימו את בנייתה בשנת 1924 במימון תרומות שנאספו ברחבי העולם, ומכאן שמה. הכנסייה המודרנית משלבת בתוכה שרידים מכנסייה ביזנטית. המסורת הנוצרית גורסת שכאן התפלל ישו את תפילתו האחרונה, לפני שיהודה איש קריות הסגיר אותו לרומאים. הסלע המקודש, שעליו התפלל ישו, משולב ברצפת הכנסייה. הכנסייה מפורסמת בגן זיתים מרשים ובו עצי זית עתיקים ביותר ובפסיפס הגדול שתלוי בחזיתה, המתאר את ישו, בן האלוהים שירד אל בני האדם ותיווך ביניהם ובין האל. במקום יש תחנת מידע ושירותים ציבוריים, שניתן להגיע אליהם לאחר מעבר הכביש ולפני חזרתנו לערוץ.

יד אבשלום

נתקדם הלאה ונרד אל הוואדי, שם נראה מבנה אבן מרשים המכונה יד אבשלום. המצבה המפוארת נקראת במסורת

ומוחזרה, וכך למעשה נחסך כסף רב שהיה נדרש לפינוי סלעים ופסולת מהמקום. הטראסות בעמק נבנו בשיטה העתיקה - ללא חומרי מליטה.

בעמק מבוצע "פרויקט סינון שפכי הר הבית", המטפל בשפכי העפר מעבודות שיפוץ וחפירה שביצע הוואקף המוסלמי בפנים הר הבית. שפכי עפר אלו, הרוויים בפריטים ארכיאולוגיים רבים, פונו מהר הבית לנחל קדרון במשאיות ונשפכו שם לכעין אתר פסולת. למעשה, כיום זהו מקור המידע הארכיאולוגי היחיד לעתיקות מהר הבית. רשות הטבע והגנים וארכיאולוגים מאוניברסיטת בר אילן החלו בפינוי מסודר של השפכים לאחר טיפול בהם. כיום נמשך הפרויקט, ובכלל זה מלאכת הסינון העדין של שפכי הר הבית על ידי ארכיאולוגים בשיתוף עם עמותת אלע"ד. למעוניינים ישנה אפשרות להשתתף באופן פעיל בסינון ואולי גם למצוא מטבע חשמונאי או פסיפס ביזנטי...

שמות השערים

במורד נחל קדרון נעצור לאורך הערוץ המשוקם של העמק בתצפית על החלק המזרחי של החומות, על שער האריות ועל שער הרחמים הסגור. חלק זה של ערוץ הקדרון יועד לשימור כנוף מורשת עוד בתכניות המנדטוריות, אך בפועל הוא הפך לאתר פסולת פיראטי. כעת ניתן לראות כי רוב השטח כבר שוקם על ידי רשות הטבע והגנים בשיתוף עיריית ירושלים וגופים נוספים והיד עוד נטויה. חומות העיר העתיקה של ימינו, ובהן שמונה שערים, נבנו בשנת 1516 על ידי הסולטאן סולימאן המפואר. מולנו שער הרחמים, שנחסם

המצבה הוקמה בתקופת בית חשמונאי (המאה הראשונה לפנה"ס). בפתח המערה נמצאה כתובת שתרגומה: "זה קבר והנפש של אלעזר חניה יועזר יהודה שמעון יוחנן בני יוסף בן עובד יוסף ואלעזר בני חניה כוהנים מבני חזיר". ליד קבר זה נמצא קבר זכריה. מצבת אבן זו נחצבה והופרדה מגדתו

מטרים ובראשו פרח מגולף. בחלל מבנה הקבר ישנם שני כוכי קבורה. בהמשך נראה עוד מקבץ קברים חצובים בסלע. הקבר שבפתחו מצויים עמודים שימש כמערת הקבר של בני משפחת הכוהנים בני חזיר. משפחה זו נזכרת במקומות אחדים במקרא (דברי הימים א' כ"ד 15, נחמיה י' 21). נראה כי

העממית על שמו של אבשלום, בנו המורד של דוד המלך: "וְאַבְשָׁלֹם לָקַח, וַיָּצֵב-לוֹ בְחַיּוֹ אֶת-מִצֵּבַת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק-הַמֶּלֶךְ--כִּי אָמַר אִין-לִי בֶן, בְּעֵבוֹר הַזְּכִיר שְׁמִי; וַיִּקְרָא לְמִצֵּבַת, עַל-שְׁמוֹ, וַיִּקְרָא לָהּ יַד אֲבִשָׁלֹם, עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (שמואל ב' י"ח 18). הארכיאולוגים, לעומת זאת, משערים שהמצבה נבנתה בתקופת בית שני במאה הראשונה לספירה. המצבה חצובה בסלע בדמות קובייה ענקית המעוטרת בחצאי עמודים. מעליהם מתנשא סלע חצוב בדמות חרוט קעור, שגובהו שלושה

גיא בן הינום נמצא במסגרת יובלו של נחל קדרון, המתחיל את דרכו ליד רחוב המלך ג'ורג', יורד דרך ממילא ולמרגלות שער יפו, מקיף את הר ציון ופוגש את נחל קדרון מדרום לעיר דוד

הסלעית של נחל קדרון. המסורת מייחסת את הקבר לזכריה שניבא בימיו של המלך יואש, שעליו נכתב בתנ"ך כי נסקל באבנים (דברי הימים ב' 21-22). יהודי ירושלים נהגו לערוך את מספד המת ליד מצבת קבר זו ולהתאבל לידה בתשעה באב.

מעין הגיחון

נתקדם עם השביל מתחת לכפר סילוואן. אם נביט למעלה נוכל לראות שהכפר בנוי על מכלול של מערות קבורה, הממחישות לנו כי המקום היה בגבולה של ירושלים, שהרי אסור לקבור בשטח העיר עצמה.

נעצור ליד פתח מעין הגיחון. המקום הוא גבולה המקראי של העיר שייסד דוד המלך. מעין הגיחון הוא המעיין המרכזי שסיפק מים לירושלים מתקופת דוד המלך ועד ימי בית שני. המעיין נובע מחוץ לחומות העיר הקדומה, ולכן היה צורך לבנות מערכת שתגן עליו בעת מלחמה. בתקופתו של חזקיהו המלך איימה ממלכת אשור על ירושלים. כדי להגן על המים החליט חזקיהו לחצוב מנהרה תת קרקעית באורך 533 מטרים. המנהרה הסתה את מי המעיין לקצה הדרומי של העיר שהיה מוקף חומה, ושם נאגרו המים בבריכה הנקראת בריכת השילוח. מנהרה זו נקראת נקבת חזקיהו, והיא התגלתה במאה ה-19 על ידי החוקר צ'ארלס וורן, שמצא גם כתובת מתקופת חציבתה המספרת על שיטת החציבה: "... וביום הנקיבה הכו החוצבים איש לקראת רעהו גרזן על גרזן..." עד היום עוסקים החוקרים בשאלה כיצד הצליחו שתי קבוצות חוצבים המתקדמות זו לעבר זו לחצוב נקבה כל כך ארוכה ומפותלת בלי להחמיץ אלו את אלו.

מסלולנו נמשך לאורך הכביש התחתון של כפר סילוואן ועיר דוד. נחלוק ליד אתר בריכת השילוח, שבו התגלו

ממצאים מרתקים בשנים האחרונות, ונמשיך לכיוון גיא בן הינום. **לתיאום ביקור בעיר דוד: 6033*.**

גיא בן הינום

גיא בן הינום נזכר במקרא כחלק מהגבול המפריד בין נחלות השבטים יהודה ובנימין. הנביא ירמיהו הוכיח את אנשי יהודה על שנטו אחרי הכנענים בפולחן למולך, והקריבו את הבנים והבנות לאל הכנעני: "ובנו במות התפת אשר בגי בן הנם לשרף את בניהם ואת בנותיהם באש..." (ירמיהו ז' 31). על פי ירמיהו, העם יענש על מנהג זה ומספר המתים במקום יהיה כה רב, עד כי יתגוללו המתים במקום הקדוש בעיני העם.

לימים התפתחה האמונה שגיא בן הינום, ששמו קוצר לגיהינום, הוא המקום שבו נידונים הרשעים באש לאחר מותם.

גולגולות של נזירים ועולי רגל משכבר הימים. מעל למנזר מתנוסס מגדל אבן הרוס. המבנה בנוי ליד מדרגת סלע ומעל למערה גדולה החצובה בסלע. גובה המבנה כ-12 מטרים ונראה שבשיאו היה גבוה הרבה יותר. מבנה זה מכונה "בית העצמות" (CHARNEL HOUSE), והוא שימש לקבורה של צליינים שהגיעו לארץ ומצאו בה את מותם. הנוף הטבעי והבתולי של הגיא הוא דבר מפתיע בעיר גדולה כמו ירושלים.

את הרעיון של גן לאומי סובב חומות ירושלים הגו לראשונה הבריטים בראותם את הערך האסתטי של החומות והצורך בשימורן. על מנת לשמור על חיץ ירוק בין העיר העתיקה לעיר החדשה, בשנת 1918 תכנן האדריכל וויליאם מקליין תכנית המגדירה היכן אסור לבנות בסביבת

הידעת? כיפת הסלע מצופה בכ-80 קילוגרם של זהב טהור

החומות והיכן מותרת בנייה מוגבלת. בחלוק השנים לא נאכף החוק ובחלק מהמקומות נבנו שכונות. כיום רשות הטבע והגנים פועלת לאכוף את החוק במקום וכן לנקות ולשמר את הגן.

נתקדם עם הוואדי, שעד 1967 היה קו הגבול בין ישראל לירדן, ונראה מעלינו את הרכבל ששימש להעברת אספקה ותחמושת למובלעת הישראלית בהר ציון. את סיורנו נסיים מעל גשר הסינמטק בתצפית על חומות העיר העתיקה, על כנסיית הדורמסיון ועל מגדל דוד.

שעות ביקור במנזר אונופריוס:
שני-שישי - 09:00-12:00,
15:00-18:00.

סיורים בשביל ירושלים ניתן להזמין במרכז חינוך והסברה, הרי יהודה ירושלים:

Mh.har@npa.org.il, 02-6232191